

*Oryginalna praca badawcza***TOMASZ CZĘŚCIK**

MUZEUM W KOSZALINIE

ORCID: 000-002-9274-372X

RAZ JESZCZE O POCZĄTKACH SŁUPSKIEGO OŚRODKA MIEJSKIEGO

Słowa kluczowe: Słupsk, średniowiecze, lokacja, prawa miejskie, archeologia

Key words: Słupsk, Middle Ages, location, city rights, archaeology

Rok 2025 w Słupsku przebiegał pod hasłem podwójnego jubileuszu początków miasta. Świątowano zarówno 760., jak i 715. rocznicę lokacji. Dualizm odnoszący się do nadania praw miejskich nasuwa pewną refleksję, a wręcz wymusza potrzebę przyjrzenia się po raz kolejny początkom Słupska jako ośrodka miejskiego. W swoich rozważaniach oparłem się nie tylko na dostępnych i znanych z innych opracowań źródłach historycznych, ale sięgnąłem również po źródła archeologiczne, które w dotychczasowych badaniach były pomijane lub marginalizowane.

Początki Słupska średniowiecznego sięgają wieku IX. Wówczas w rozlewisku rzeki, na wyniesieniu został wybudowany gród¹. Zapewne stanowił on miejsce centralne na mapie osadniczej w dorzeczu rzek Wieprzy, Słupi i Łupawy. Świadczy o tym między innymi rozbudowana sieć osadnicza na terenie dzisiejszego miasta, a także ilość znalezionych depozytów srebrnych. Odkryte w nich liczne tak zwane fałszyfikaty

¹ M. Sikora, *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Słupsku*, „Sprawozdania z badań archeologicznych prowadzonych na terenie województwa koszalińskiego w 1966 roku”, Koszalin 1967, s. 80-86. Zob. też: P. Szczepanik, *Gród w Słupsku i jego losy na tle wczesnośredniowiecznej sieci grodowej ziemi słupskiej*, „Archeologica Historica Polona” 2016, 24, s. 139-152; T. Częścik, *Osadnictwo grodowe na ziemi słupskiej w okresie wczesnego średniowiecza*, [w:] *Słupsk i ziemia słupska od średniowiecza do współczesności*, red. W. Skóra, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2021, s. 55-72.

łupawskie świadczą o lokalnej mennicy. Sugeruje więc to, że na tym terenie funkcjonował silny ośrodek władzy, który bił własną monetę². Jednak początki Słupska jako miasta są znacznie późniejsze, związane z okresem pełnego średniowiecza i działalnością władców sprawujących tu rządy. Barbara Popielas-Szultka wysunęła hipotezę, według której to właśnie książę gdański Świętopełk II nadał Słupskowi prawa miejskie³. Według tej badaczki doszło do tego w końcowej fazie rządów księcia, między lokacją Gdańska (ta również wzbudza pewne dyskusje) a śmiercią władcy w styczniu 1266 r. Dokładna i pewna data lokacji Gdańska nie jest znana. Część badaczy uważa, że prawa lubeckie dla Starego Miasta mogły być nadane już w 1227 r. wraz z budową kościoła pod wezwaniem św. Mikołaja związanego z gminą niemiecką⁴. Inni historycy podają także lata 1235/1236 lub około 1263. Problemem podstawowym jest fakt, że nie zachował się dokument potwierdzający datę nadania praw miejskich Gdańskowi⁵. Podobnie w przypadku Słupska nie ma dokumentu lokacyjnego. Być może w ogóle nie został spisany, a Świętopełk nadał miastu przywileje „z konia”, ustnie, będąc tu przejazdem.

Według ustaleń B. Popielas-Szultki najprawdopodobniej stało się to w drugiej połowie sierpnia 1265 r. Wówczas książę Świętopełk przejeżdżał przez Słupsk dwa razy – w drodze do Bukowa i z powrotem. Przypuszczalnie zatrzymał się w grodzie nad Słupią⁶. Inaczej uważał Józef Spors. Uznał on, że miasto otrzymało przywileje na prawie lubeckim dopiero we wrześniu 1310 r. od margrabiów brandenburskich Waldemara i Jana. W akcie wystawionym przez nich mowa jest o nadaniu ziemi pod lokację Słupska, a także o konieczności budowy obwarowań⁷. Badacz dopuszczał jednak

² T. Częścik, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne w dorzeczach Wieprzy, Słupi, Łupawy, a udział w wymianie dalekosiężnej*, [w:] *Mare, Pomerania et nos. Bałtyk, Pomorze, ludzie – dawniej i współcześnie*, red. A. Teterycz-Puzio, P. Jędrzejewska-Michalak, Słupsk 2023, s. 32-50.

³ B. Popielas-Szultka, *Lokacja miasta Słupska na prawie lubeckim przez księcia Świętopełka II*, „Słupskie Prace Humanistyczne” 2018, 9a, s. 7-39.

⁴ J. Zdrenka, *Prawo lubeckie*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2012, s. 835.

⁵ B. Śliwiński, *Pomorze wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306-1309*, wyd. 2, Gdańsk 2016, s. 110-138. Zob. też: M. Kochanowski, *Ze studiów nad osadnictwem średniowiecznym w obrębie głównego miasta Gdańska. Głos archeologa*, „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” 1999, 6, s. 116-119; J. Spors, *Kwestia datowania lokacji miasta na prawie lubeckim w Gdańsku*, „Zapiski Historyczne” 1986, 51, s. 59-73; tenże, *Lokalizacja miasta lokacyjnego na prawie lubeckim w Gdańsku w drugiej połowie XIII w. i początkach XIV*, „Rocznik Gdański” 1982, 42, s. 17-76; Z. Maciakowska, *Położenie miasta lubeckiego w Gdańsku*, [w:] „*Rzeź Gdańska*” z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12-13 listopada 2008, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2009, s. 16-17; M. Smoliński, *Świętopełk gdański*, Poznań 2016, s. 181.

⁶ B. Popielas-Szultka, *Początki i lokacje miast na Pomorzu Słowieńsko-Słupskim do połowy XIV w.*, Słupsk 1990, s. 53.

⁷ J. Spors, *Słupsk drugim po Gdańsku ośrodkiem politycznym i miejskim w księstwie wschodniopomorskim w latach 1236-1308*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 65; tenże,

możliwość, że na tym terenie istniała niemiecka osada miejska. Próby lokacji miasta wcześniej określił jako nieudane. Wskazał, że Słupsk nie miał swojej parafii miejskiej, a kościół św. Mikołaja, który powstał przy osadzie miejskiej, został przekazany norbertankom. Ponadto w dokumentach wspominany jest jedynie sołtys, nie ma zaś wzmianki o radzie i radnych⁸.

Istnieją przesłanki źródłowe świadczące jednak o tym, że ośrodek miejski nad Słupią kształtował się, zanim na te tereny wkroczyli Brandenburczycy. Przede wszystkim dokumenty z drugiej połowy XIII w. informują nas o *civitas ante castrum*, co możemy tłumaczyć jako miasto przed zamkiem. W tym przypadku chodzi zapewne o gród słupski. Najstarszym źródłem, w którym pojawia się ten zwrot, jest dyplom Mściwoja II, syna Świętopełka II, wystawiony 3 maja 1269 r. dla cystersów z Bukowa: *Christianus capellanus in castro Stolpis et Hermannus cappellanus in civitate ante castrum prodictum*⁹.

Jak już wspomniano, ośrodek protomiejski nad Słupią rozwinął się we wczesnym średniowieczu. Badania archeologiczne potwierdziły, że przy samym grodzie słupskim powstały dwie osady rzemieślnicze, które później mogły być także podgrodziami. Ponadto na terenie dzisiejszego Słupska funkcjonowały osady w rejonie obecnych ulic Lotha i Degi, Traugutta, Gdyńskiej, Raclawickiej, Arciszewskiego oraz w pobliżu Młyna Zamkowego.

W przypadku wspomnianego zapisu może więc chodzić o osadę handlową po drugiej stronie rzeki, która dała początek miastu lokacyjnemu¹⁰. Warto jest także zwrócić uwagę, że wymieniony w dyplomie Mściwoja II kapelan Hermann występuje we wcześniejszym dokumencie wystawionym w Słupsku i datowanym na 27 marca 1240 r. – potwierdzeniu sprzedaży przez Świętopełka wsi Ryczewo kapelanowi o imieniu Hermann. Duchowny miał zapłacić parą koni¹¹. Choć oba dokumenty dzielą blisko trzy dekady, możemy przypuszczać, że w obu przypadkach chodzi o tę samą osobę. Zapewne po 29 latach od daty wystawienia pierwszego dokumentu Hermann był już człowiekiem zaawansowanym w wieku. Dużym zbiegiem okoliczności byłoby jednak występowanie w tym samym miejscu w zbliżonym czasie dwóch kapelanów o tym samym imieniu. Natomiast jak wynika z dokumentu Mściwoja z datą 24 sierpnia 1288 r., wieś Ryczewo należała do klasztoru norbertanek¹². Być może albo kapelan Hermann już nie żył, a jego majątek pomnożył dobra kościelne, albo po prostu przekazał on wcześniej wieś zakonowi.

Z problematyki trzynastowiecznego Słupska. Kościoły słupskie na tle aglomeracji osadniczej, „Zapiski Historyczne” 1977, 43, z. 1, s. 33-37; tenże, *O początkach lokacji miasta w Słupsku ze szczególnym uwzględnieniem najdawniejszej osady słupskiej*, „Rocznik Słupski” 1990-1991, s. 17-77.

⁸ J. Spors, *W sprawie początków miasta lokacyjnego w Słupsku*, „Rocznik Słupski” 1984, s. 21-23.

⁹ *Pommerellisches Urkundenbuch* [dalej: P], wyd. M. Perlbach, Danzing 1882, nr 239, s. 197.

¹⁰ B. Popielas-Szultka, *Początki i lokacje miast...*, s. 50-51.

¹¹ P, nr 70, s. 59-60.

¹² Tamże, nr 347, s. 391.

Kolejną wskazówką ku temu, aby uznać Słupsk za ośrodek miejski już w II połowie XIII stulecia, jest informacja o sołtysie. Na mocy dokumentu wystawionego przez Mściwoja 14 maja 1276 r. w Słupku książę przekazywał młyn w pobliżu kościoła św. Mikołaja *Hinrico dicto de Werciberg sculteto civitatis nostre Stolpensis*, czyli sołtysowi miasta Słupsk. Oprócz młyna Henryk otrzymał także pół łana ziemi. W zamian miał płacić czynsz księciu¹³. W średniowieczu funkcja sołtysa łączyła się z władzą w mieście. W imieniu władcy sprawował on na terenie *civitas* sądownictwo niższe w stosunku do mieszczan. Otrzymywał korzyści z pełnionej funkcji między innymi w postaci czynszów z warsztatów rzemieślniczych, karczm czy też z tytułu handlu. Był ewidentnie ważną postacią w tworzeniu miast na północnym zachodzie obecnych ziem polskich. Sołtysiem często zostawał tak zwany zasadźca, czyli osoba, która organizowała założenie wczesnych ośrodków miejskich. Otrzymywał on część miasta, przeważnie była to 1/6 terenu. Ponadto miał udział w czynszach dla feudała, prawo do budowy młyna i części kramów na rynku¹⁴.

Zdaniem B. Popielas-Szultki nadanie dla Henryka było typowym nadaniem dla sołtysa miejskiego z Pomorza. Badaczka ustaliła, że pochodził on z Würzburga, podobnie jak Gotfryd, który wspólnie z Janem Rechiczem otrzymał od księcia Świętopełka młyn na rzece w pobliżu Gdańska. Zasugerowała, że Gotfryd przybył na Pomorze w tym samym czasie co Henryk. Być może książę poznał ich w Lubece. Słupski sołtys najpierw miał trafić do Gdańska, gdzie mógł przebywać nawet kilkanaście lat, a następnie do Słupska. Możliwe, że w tym ostatnim znalazł się wtedy, gdy Świętopełk nadał mu prawa miejskie¹⁵. Jeśli założymy, że sołtys Henryk faktycznie przybył do Słupska wraz ze Świętopełkiem, kiedy ten nadawał miastu przywilej, to należy uznać, że sołtys sprawdził się na urzędzie. Dokument Mściwoja wystawiony jest bowiem 11 lat później. Oznaczałoby to, że proces osadnictwa miejskiego za panowania Sobiesławiców w Słupsku postępował prawidłowo, a ośrodek rozwijał się.

Kolejny ślad świadczący o miejskim charakterze osady po zachodniej stronie Słuppi w XIII w. stanowi zapis w dokumencie Mściwoja dotyczący dominikanów z datą roczną 1278. Mowa jest o przekazaniu tym zakonnikom parceli ziemi pod budowę klasztoru, a także prawa do połowu: *Contulimus aream in Slupsk pro ecclesia et clauastro construendo intra civitatem et castrum iuxtafluvium Slupam, ubicumque memoratus*

¹³ Tamże, nr 281, s. 240.

¹⁴ M. Sołtysiak, *Narodziny miast na północnym zachodzie ziem polskich w średniowieczu. Interdyscyplinarne badania nad rozwojem urbanistycznym i ekonomicznym średniowiecznych ośrodków z północnych i zachodnich ziem polskich w świetle źródeł archeologicznych*, s. 90. www.academia.edu/35066403/Narodziny_miast_na_p%C3%B3%C5%82nocnym_zachodzie_ziem_polskich_w_%C5%9Bredniowieczu_Interdyscyplinarne_badania_nad_rozwojem_urbanistycznym_i_ekonomicznym_%C5%9Bredniowiecznych_o%C5%9Brod%C3%B3w_z_p%C3%B3%C5%82nocnych_i_zachodnich_ziem_polskich_w_%C5%9Bwietle_%C5%BAr%C3%B3de%C5%82_archeologicznych (dostęp: 31.05.2024).

¹⁵ B. Popielas-Szultka, *Początki i lokacje miast...*, s. 52.

*prior elegerit et viderit expedire*¹⁶. Użycie sformułowania *areae* ma świadczyć o tym, że na terenie Słupska były już działki miejskie. Oznacza to więc, iż miasto miało zwartą zabudowę i wytyczone parcele. Klasztor dominikanów miał stanąć zaś w samym mieście, o czym świadczy użycie przyminka *in*. Miała to być dogodna lokalizacja między grodem a miastem. Z dokumentu wystawionego przez margrabiów brandenburskich we wrześniu 1310 r. wynika także, że wytyczone działki istniały na terenie Słupska wcześniej. Jest w nim bowiem mowa o poborze czynszu. Nie określono jego wysokości, a jedynie sformułowano, że będzie słusznie płacony, co sugeruje, iż był już wcześniej ustalony¹⁷. Odminną opinię na ten temat przedstawił J. Spors. Uznał, że nie chodziło o wytyczone działki w mieście, zaś przeor dominikanów pod budowę klasztoru miał wybrać plac poza osadą miejską wzmiankowaną jako *civitas*¹⁸.

W omawianym okresie, jak już wcześniej wspomniano, ziemia słupska należała do diecezji kujawskiej, a o tę przynależność toczył się spór z diecezją pomorską. Na terenie samego Słupska w tamtym czasie funkcjonowały dwie parafie. Pierwsza była przy kościele św. Piotra. Mowa jest o niej we wspomnianym wyżej dokumencie Świętopełka z maja 1240 r. Ponadto wymienia ją dyplom Mściwoja z 1281 r. dla norbertanów z Białoboków. Co do lokalizacji tej świątyni nie ma większych kontrowersji. Znajdowała się po wschodniej stronie Słupi na wzniesieniu. Obecnie w tym miejscu stoi kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego. Pierwotnie mógł tam funkcjonować ośrodek rodzimego kultu słowiańskiego¹⁹. W czasie, gdy Mściwoj wystawiał dokument dla zakonników z Białoboków, na terenie Słupska działała już druga parafia i kościół pod wezwaniem św. Mikołaja. Kwestią sporną jest jego pierwotne usytuowanie. Podstawową informację w kwestii lokalizacji kościoła św. Mikołaja, przy którym rozwinęła się gmina miejska, stanowi dokument Mściwoja z 1281 r. zawierający opis miejsca, w którym znajduje się kościół, a przy nim miała znaleźć się siedziba zakonnic. Czytamy tam o strumieniach, bagnach oraz przyległych łąkach²⁰.

Kult św. Mikołaja na Pomorzu należy do najstarszych. Potwierdzenie pierwszej świątyni pod wezwaniem tego patrona w materiale źródłowym pochodzi z 1163 r. Dotyczy on drewnianego kościoła, który kazał wznieść Henryk Lew w Lubece. Świątynia nosić miała podwójne wezwanie Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja²¹. Zdaniem Bronisława Nowaka kult tego świętego może być jeszcze starszy we wschodniej części Pomorza. Nadawanie wezwania św. Mikołaja kościołom wiąże się z rozwojem osadnictwa miejskiego. Uznawano go bowiem za patrona kupców, żeglarzy, a także rybaków. W kwestii tych ostatnich zastępował popularny nieco wcześniej kult św. Piotra. Przy kościołach pod wezwaniem św. Mikołaja rozwijały się ośrodki miejskie

¹⁶ P, nr 301, s. 257.

¹⁷ B. Popielas-Szultka, *Początki i lokacje miast...*, s. 54 i 55.

¹⁸ J. Spors, *W sprawie początków miasta...*, s. 20.

¹⁹ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, *Zabytki powiatu słupskiego*, Poznań 1962, s. 40.

²⁰ P, nr 330, s. 285.

²¹ *Pommersches Urkundenbuch* [dalej: PUB], Bd. 1, wyd. R. Klempin, Stettin 1868, nr 51, s. 25-26.

z placami handlowymi, warsztatami i domostwami. Świątynie te wznoszono przede wszystkim przy głównych, nadbałtyckich szlakach wędrówek karawan kupieckich. Patron miał zapewnić im nie tylko powodzenie w handlu, ale także bezpieczeństwo²².

Według ustaleń B. Popielas-Szultki kościół św. Mikołaja (pierwotnie zapewne drewniany) wzniesiony został w tym miejscu, w którym jeszcze w średniowieczu stała ceglana świątynia. Budynek ten przetrwał do czasów nam współczesnych. Znajduje się w nim siedziba główna biblioteki miejskiej²³. Badaczka odtworzyła z opisu topografię terenu. Jej zdaniem kościół św. Mikołaja zlokalizowany był w północno-wschodnim narożniku miasta lokacyjnego. Obok, za późniejszą Bramą Holsztyńską, znajdował się staw nazywany Miedzianym. Z rzeką łączył się poprzez strumień o podobnej nazwie. Właśnie na Strudze Miedzianej usadowiony był młyn pierwszego sołtysa miejskiego Henryka, który jest poświadczony w dyplomie z 1276 roku²⁴. Następnie miał on zostać przekazany norbertankom. Klasztor w roku 1288 posiadał jeszcze jeden młyn, położony między kościołem św. Mikołaja a wsią Biatkowo²⁵. Wieś tę uznaje się za „zaginioną”. Prawdopodobnie znajdowała się w obrębie dzisiejszego miasta w rejonie ulicy Wolności²⁶.

Zupełnie inaczej zapisane w dokumencie księcia pomorskiego dane dotyczące kościoła św. Mikołaja identyfikował J. Spors. Jego zdaniem wieś Biatkowo znajdowała się po wschodniej stronie Słupi. Miała być tożsama z wczesnośredniowieczną osadą w rejonie obecnych ulic Traugutta, Kościuszki, Krzywą i Sikorskiego. Po tej samej stronie rzeki, na tak zwanych Kozich Łanach, które położone były między strugami Krwawą oraz Deszczową, ulokował także kościół św. Mikołaja. Na mapie umieścił go w rejonie browaru przy obecnej ulicy Kilińskiego²⁷. W kwartale ulic Kościuszki i Traugutta, w pobliżu dzisiejszego Stawku Łabędziego, w okresie wczesnego średniowiecza funkcjonowała jedna z osad otwartych. Potwierdzeniem tego jest liczny materiał archeologiczny w postaci fragmentów ceramiki, a także fragmentów wędzideł, gwoździ, szydła, grzebienia rogowego, przęślików oraz gładzików kamiennych. Zaginął on w większości podczas II wojny światowej. Jednak jego chronologię określono na IX-XI w. Wiadomo z zapisów archiwalnych, że w tym rejonie znaleziono miecz.

²² B. Nowak, *Kult świętego Mikołaja na Pomorzu i jego geneza*, [w:] *Chrześcijaństwo na Pomorzu. Kultura duchowa i materialna. Święty Mikołaj z Miry – patron ubogich, rybaków, żeglarzy i uczonych*, red. A. Kuik-Kalinowska, Słupsk-Wejherowo 2024, s. 19-22.

²³ B. Popielas-Szultka, *Lokalizacja kościoła św. Mikołaja w Słupsku*, „Słupskie Prace Humanistyczne” 1995, 14a, s. 121-143.

²⁴ P, nr 281, s. 240. Zob. też B. Popielas-Szultka, *Rozwój przestrzenny Słupska od IX do początków XIV w.*, „Zeszyty Kulickie/Külzer Hefte” 1999, 1, s. 168-174.

²⁵ P, nr 437, s. 392.

²⁶ B. Popielas-Szultka, *W poszukiwaniu osady Biatkowo. Karta z dziejów miasta Słupska*, „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” 1990, 6, s. 160.

²⁷ J. Spors, *W sprawie początków miasta...*, s. 10, 13-18; tenże, *O początkach lokacji...*, s. 26-39 i 50.

Prawdopodobnie stanowił wyposażenie grobowe. Miecz nie zachował się do czasów nam współczesnych, nie ma także żadnego jego wizerunku. Określano go jako romański. W opinii Jerzego Olczaka i Kazimierza Siuchnińskiego był to miecz późnośredniowieczny²⁸. Jest to jedyna wskazówka świadcząca o późniejszym wykorzystaniu tego miejsca. Zebrany do tej pory, choć liczny, materiał archeologiczny nie potwierdził, że w okresie późnego średniowiecza funkcjonowała tam osada. Stanowi on zbyt słabą podstawę do ułożenia w tym miejscu Biatkowa czy też innej osady z przełomu XIII i XIV w. Na podstawie dostępnych obecnie źródeł wątpliwy jest pogląd dotyczący funkcjonowania tam zwartej formacji osadniczej w okresie późniejszym niż wczesne średniowiecze.

Wcześniej J. Spors lokował Biatkowo po lewej, czyli zachodniej stronie rzeki, podobnie jak sam kościół pod wezwaniem św. Mikołaja. Według pierwszej wersji ustaleń badacza świątynia ta znajdowała się w okolicy skrzyżowania ulic Kopernika oraz Wolności i nie był bezpośrednio położony nad Słupią, ale nad jednym z jej dopływów²⁹.

Ułożenie miejsc wskazanych w dokumencie Mściwoja w granicach lokacyjnego miasta potwierdzają jednak elementy topograficzne, które do dzisiaj zachowały się w terenie. Doskonale widoczne jest to na cyfrowym modelu terenu wygenerowanym przez system LIDAR. Choć obszar w centrum Słupska był wielokrotnie niwelowany i przebudowywany, nadal zachowały się relikty wzgórza oraz skarpy, na którym stoi kościół św. Mikołaja. Dostrzec też można znikome pozostałości po strudze i rozlewiskach. Pewnym potwierdzeniem pierwotnej lokalizacji kościoła w miejscu, w którym znajduje się obecnie, są wyniki nadzoru archeologicznego z drugiej połowy lat 60. XX w. i badań antropologicznych szczątków znalezionych na cmentarzysku w pobliżu dawnego klasztoru. Na ich podstawie przyjęto, że nekropolia funkcjonowała od XIII do połowy XVII w. Można stwierdzić także z dużym prawdopodobieństwem, iż byli tam chowani zmarli o pochodzeniu słowiańskim³⁰. Wydobyta w trakcie prac archeologicznych ceramika również datowana jest na okres od XIII stulecia. W zachowanym materiale najliczniej występowały jednak pozostałości naczyń z późniejszych faz średniowiecza³¹.

Prowadzone w kolejnych latach prace archeologiczne w pobliżu kościoła św. Mikołaja potwierdziły istnienie cmentarzyska przyklasztornego. Nie określono dokładnie

²⁸ J. Olczak, K. Siuchniński, *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa słupskiego*, t. 1, Poznań 1985, s. 115-116.

²⁹ J. Spors, *We wczesnofeudalnym księstwie sławieńsko-słupskim i gdańsko-pomorskim w XII-XIV wieku*, [w:] *Historia Słupska...*, s. 51.

³⁰ F. Rożnowski, *Czaszki z kościoła św. Mikołaja w Słupsku*, „Rocznik Koszaliński” 1969, 5, s. 117 i 129.

³¹ M. Sikora, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w Słupsku na stanowiskach 35 i 36*, [w:] *Sprawozdania z badań archeologicznych prowadzonych na terenie woj. koszalińskiego w latach 1967-1968*, red. F. Lachowicz, Koszalin 1969, s. 212.

jego zasięgu. Znaleziony w trakcie prac najstarszy materiał archeologiczny określono na XIII wiek³². Świadczy to o bytności kościoła i przylegającej do niego nekropolii już w II połowie XIII stulecia, czyli w okresie panowania Świętosławiców. Jest to także ważna przesłanka ku temu, aby uznać, że przy kościele św. Mikołaja w tym czasie rozwijać się zaczął ośrodek miejski.

Należy nadmienić, że źródła wymieniają jeszcze kaplicę grodową pod wezwaniem Marii Panny. Jej lokalizacja na terenie *castrum* słupskiego jest bezsporna, niewzbudzająca dyskusji³³.

W opinii B. Popielas-Szultki w Słupsku przełomu XIII i XIV w. znajdowała się jeszcze jedna świątynia, a mianowicie kościół pod wezwaniem św. Maurycego. Jest on wymieniony w bulli papieskiej z 9 sierpnia 1291 r., na mocy której Mikołaj IV dał świątyni przywilej odpustowy. Papież wymienił Słupsk z nazwy jako miejscowość znajdującą się w diecezji kamieńskiej: *ecclesia sancti Mauritii de oppido Stolp, Caminensis diocesis*³⁴. Zdaniem badaczki zapis o przynależności do diecezji pomorskiej w tym przypadku nie jest błędem ani też nie wyklucza Słupska nad Słupią jako miejsca, w którym stanął kościół parafialny pod wezwaniem św. Maurycego. Zgodnie z dokumentem Mściwoja II świątynie w Słupsku podlegały norbertankom. Zakon miał w mieście swoją filię, zaś siedzibę główną w Białobokach na terenie diecezji kamieńskiej. Ponadto, jak uznała B. Popielas-Szultka, bullę z 9 sierpnia sporządzono na wzór formularza dla bulli z 18 maja 1291 r., w którym także jest mowa o diecezji kamieńskiej³⁵.

Dokument papieski mógł przyczynić się do nasilenia ruchu pątniczego. Do miasta, w którym znajdował się kościół odpustowy, ściągali pielgrzymi. Zdzisław Machura dostrzegł w tym argument przemawiający za lokalizacją kościoła św. Maurycego w Słupsku nad Słupią. Kościół ten leżał na szlaku pielgrzymkowym Pomorza Środkowego, który obejmował Górę Chełmską, Górę Polanowską oraz Rowokół³⁶. Ruch pątniczy z pewnością sprzyjał umocnieniu ośrodków, do których wędrowali

³² A. Krzysiak, *Archeologiczne badania inwestycyjne o charakterze nadzoru, Słupsk ul. Grodzka 3, dz. 716/4 i 717/9, AZP 9-29/15, stan 36 w Słupsku*, Łębork 2020, s. 7-9; też, *Archeologiczne badania inwestycyjne o charakterze nadzoru dla inwestycji związanej z wymianą drenażu wokół murów budynku Miejskiej Biblioteki Publicznej, Słupsk ul. Grodzka 3, dz. 716/4 i 717/9, AZP 9-29/15, stan 36 w Słupsku*, Łębork 2016, s. 6-7 (dokumentacja w obu przypadkach znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku).

³³ P, nr 330, s. 285.

³⁴ PUB, Bd. 6, Abt. 2, wyd. O. Heinemann, Stettin 1907, nr 4022, s. 381.

³⁵ B. Popielas-Szultka, *Próba lokacji kościoła św. Maurycego w Słupsku*, „Słupskie Studia Historyczne” 1993, 1, s. 52-54; też, *Początki i lokacje miast...*, s. 60-61.

³⁶ Z. Machura, *Z dziejów kościoła Mariackiego w Słupsku*, [w:] *A Pomerania ad ultima terras. Studia ofiarowane Barbarze Popielas-Szultce w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. J. Sochacki, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2011, s. 84; tenże, *Historia Kościoła Mariackiego w Słupsku*, [w:] *Kościół Mariacki w Słupsku. Historia, sztuka, wiara*, red. M. Rychert, Słupsk 2023, s. 18-23.

pielgrzymi. Dzięki nim rozwijał się handel i rzemiosło, a więc miasta, a co za tym idzie – wzrastało osadnictwo na ich terenie.

Kościół św. Maurycego miałby być wzniesiony przez przedstawicieli gminy miejskiej po tym, jak świątynia pod wezwaniem św. Mikołaja została przekazana norbertanom. Mieszczanie na miejsce budowy mieli wybrać niewielkie wzgórze w obrębie miasta lokacyjnego. Kościół od początku miał być murowany. Istniał do pierwszej ćwierci XIV w., gdy miasto trafiło w ręce Krzyżaków. Na jego miejscu zakonnicy mieli wznieść największą słupską świątynię gotycką, czyli kościół farny pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny³⁷.

Ciekawą argumentację dotyczącą lokalizacji kościoła św. Maurycego w Słupsku wysunął w ostatnim czasie Bronisław Nowak. Według niego za istnieniem nad Słupią świątyni pod tym wezwaniem przemawiają dwie przesłanki. Pierwszą z nich jest brak dokumentu erekcyjnego Kościoła Mariackiego. Świątynia ta została wzniesiona na pustym placu w środku gęsto zabudowanego miasta. Miejsce to mogło być zniszczone np. w wyniku pożaru wcześniejszego kościoła. Drugie założenie wiąże się z tym, że kult św. Mikołaja wyparł popularność kultu św. Maurycego, stąd skąpość informacji o tej świątyni. Jednak, jak zauważa B. Nowak, obie przesłanki, choć warte przytoczenia, są dość mgliste i argumenty za ułożeniem tego kościoła w grodzie nad Słupią balansują na granicy fantazji³⁸.

Też o istnieniu na terenie Słupska świątyni pod wezwaniem św. Maurycego zupełnie odrzucił J. Spors. Poparł wcześniejsze założenia Helmuta Heydena³⁹ i uznał, że w dokumencie papieskim chodzi o kościół w mieście o tej samej nazwie, ale leżącym nad rzeką Pianą⁴⁰. Zdaniem badacza wspomniana bulla z 9 sierpnia 1291 r. nawiązuje do wcześniejszego dokumentu wystawionego przez papieża 18 maja. Mowa w niej jest o kościele benedyktynów i związanych z nim odpustach⁴¹. W dokumencie z maja nie ma mowy o wezwaniu kościoła. Ta wzmianka pojawia się w drugim dyplomie. W tym czasie w Słupsku nad Pianą istniały dwa kościoły – przyklasztorny i filialny⁴².

Józef Spors w swoich dociekaniach podniósł także kwestię rangi Słupska nad Słupią. Jak już wcześniej stwierdzono, Słupsk w okresie rządów Świętopelka II oraz jego syna był drugim co do wielkości i znaczenia ośrodkiem władztwa wschodniopomorskiego. Ustępował jedynie Gdańskowi, który stanowił siedzibę księcia. W tym czasie w Gdańsku funkcjonowały trzy kościoły: św. Mikołaja, św. Katarzyny i grodowy. Zdaniem J. Sporsa mało prawdopodobnym wydaje się, aby w mniejszym Słupsku

³⁷ B. Popielas-Szultka, *Próba lokacji kościoła...*, s. 52-54; też, *Początki i lokacje miast...*, s. 63.

³⁸ B. Nowak, *Kult świętego Mikołaja...*, s. 49-51.

³⁹ H. Heyden, *Kirchengeschichte von Pommern*, Bd. I, Auflage 2, Köln-Braunsfeld 1957, s. 54; tenże, *Kirchen Pommerns u. ihre Weihetitel, ein Beitrag zur Patrozinienkunde*, „Baltische Studien. Neue Folge” 1958, 45, s. 60, przyp. 45.

⁴⁰ J. Spors, *O początkach lokacji...*, s. 18-22.

⁴¹ PUB, Bd. 3, Abt. 1, wyd. R. Prümer, Stettin 1888, nr 1586, s. 133.

⁴² J. Spors, *O początkach...*, s. 21.

funkcjonowały cztery świątynie: św. Piotra, św. Mikołaja, Najświętszej Marii Panny, czyli kaplica grodowa, oraz kościół św. Maurycego⁴³.

Należy również wspomnieć, że jeszcze inną hipotezę dotyczącą lokalizacji kościoła pod wezwaniem św. Maurycego w okresie międzywojennym wysunął niemiecki badacz Friedrich Salis. Wskazał on Stolpe na wyspie Uznam⁴⁴.

Kwestia umiejscowienia tej świątyni w konkretnym mieście na Pomorzu jest trudna do rozwikłania. Pewne dodatkowe informacje powinny dostarczyć badania archeologiczne i architektoniczne. B. Popielas-Szultka oraz Z. Machura powołali się na rękopis pracy magisterskiej Marka Paszkowskiego z 1966 r. Według niego świątynia farna w Słupsku została wniesiona na miejscu wcześniejszej budowli. Poświadczeniem tego ma być znaleziony fragment starszego niż Kościół Mariacki muru⁴⁵. Potwierdzenia nie znajdujemy jednak w późniejszych badaniach archeologicznych prowadzonych w obrębie świątyni. Trzeba jednak podkreślić, że sporadyczne badania, które przeprowadzono w ostatnich dziesięcioleciach, miały charakter prac ratunkowych i były wykonywane w ramach różnego rodzaju inwestycji. Dotyczyły one także fundamentów świątyni. W jednym przypadku, przy południowej ścianie, nie udało się nawet uchwycić pierwotnego wykopu fundamentu ze względu na późniejsze przebudowy kościoła⁴⁶. Podobne problemy badawcze natrafiono podczas prac związanych z wykonaniem izolacji fundamentów świątyni w 2015 r. Liczne przebudowy nie pozwoliły uchwycić pierwotnego wkopu fundamentowego. Odsłonięto jedynie fundament średniowieczny, ale nie określono jego chronologii. Odpowiedzi nie przyniosły także badania w pobliżu kościelnej wieży. Chociaż odsłonięto fundamenty z kamieni polnych, nie udało się określić ich wieku ani sposobu wznoszenia ścian⁴⁷. Rozstrzygnięcie kwestii, czy słupski kościół farny został wzniesiony na surowym korzeniu, czy też na miejscu wcześniejszej budowli, mogą przynieść tylko kompleksowe badania archeologiczne i architektoniczne w jego obrębie. Badania interwencyjne, które prowadzono do tej pory, miały charakter fragmentaryczny. Nie da się więc na podstawie tych badań odnieść ich

⁴³ Tamże, s. 22.

⁴⁴ F. Salis, *Forschungen zur älteren Geschichte des Bistums Kammin*, „Baltisch Studien. Neue Folge” 1924, 26, s. 79.

⁴⁵ Z. Machura, *Z dziejów kościoła...*, s. 20; B. Popielas-Szultka, *Próba lokacji kościoła...*, s. 60.

⁴⁶ A. Kwapiński, *Notatka z wizji lokalnej poczynionej podczas prac budowlanych związanych z postawieniem krzyża misyjnego przy kościele NMP Królowej Różańca Św. w Słupsku*, Sopot 2011, s. 2 (dokumentacja znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku).

⁴⁷ Tenże, *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przy kościele NMP Królowej Różańca Św. w Słupsku, działka 136/1 i 167, obr. 13 (Obszar AZP 9-29)*, Sopot 2014, s. 3 (dokumentacja znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku); tenże, *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przy kościele NMP Królowej Różańca Św. w Słupsku, działka 136/1 i 167, obr. 13 (Obszar AZP 9-29)*, Sopot 2016, s. 3-4; tenże, *Opinia z wizji lokalnej poczynionej podczas prac budowlanych związanej z awarią studzienki kanalizacyjnej przy ul. Łukasiewicza w Słupsku*, Sopot 2013.

wyników do całości budowli kościoła. Na razie więc kwestia istnienia kościoła pod wezwaniem św. Maurycego w miejscu obecnego Kościoła Mariackiego w Słupsku pozostaje mocno dyskusyjna. Dotychczasowe ustalenia mają jedynie charakter hipotez i spekulacji.

Wracając do osoby księcia Świętopełka, który nadał przywileje Słupskowi, warto jest odnieść się ponownie do jeszcze jednej, politycznej kwestii. Zapewne najpierw Świętopełk, realizując wizję poszerzenia państwa na zachodzie, zainwestował w ludzi związanych z ziemią słupską. Ważną rolę w państwie wschodniopomorskim odgrywali możni. W dokumentach z tego okresu w otoczeniu księcia gdańskiego występuje blisko 70 osób. Jak już wcześniej wspomniano, Słupsk był drugim po stołecznym Gdańsku ośrodkiem w księstwie Świętopełka. Władca ulokował w grodzie nad Słupią największą rzeszę swoich urzędników. Ponadto z zachodnich rubieży władztwa wywodzili się także jego najbliżsi współpracownicy. Szczególne znaczenie elit słupskich widoczne jest w drugiej połowie rządów księcia gdańskiego po zawarciu pokoju z Krzyżakami. Jednak w zachowanych dyplomach wystawionych przez Świętopełka nie ma mowy o nadaniach dla pomorskiego rycerstwa, nawet dla najbliższych księciu urzędników, z którymi współpracował na co dzień. Przyczyny tego stanu rzeczy mogą być różne. Świętopełk, który prowadził liczne wojny, mógł być po prostu wyjątkowo oszczędny. Jednakże skoro nie szczędził nadań dla Kościoła, przekazując wiele dóbr dla klasztorów w Oliwie i Żukowie oraz fundując na zachodzie swoich ziem klasztor w Bukowie dla cystersów sprowadzonych z Dargunia w Meklemburgii, bardziej prawdopodobna jest teza, że nic nie wiemy o darowiznach dla możnych, bo o nadaniu dla przedstawicieli warstwy rycerskiej mogło decydować słowne rozporządzenie władcy. Kościół natomiast jako instytucja dbał o pisemne potwierdzenia nadań⁴⁸.

Słupsk z pewnością odgrywał ważną rolę w polityce Świętopełka II i jego syna. W najbliższym otoczeniu obu władców silną pozycję mieli możni pochodzący właśnie z ziemi słupskiej. Za panowania Świętopełka najwyższe urzędy w jego księstwie piastowali urzędnicy wywodzący się z tego terenu, np. Dobiegniew sprawował funkcję wojewody, a Jan kasztelana. Książę nadał też przywilej lokacyjny dla Słupska, w ten sposób kreśląc perspektywy do dalszego jego rozwoju. Umocnił również zachodnią flankę swojego władztwa. Być może także to było wyrazem docenienia jego słupskich podwładnych⁴⁹. Za panowania syna Świętopełka – Mściwoja II wzrosła jeszcze rola możnych z omawianego terenu. Urząd wojewody gdańskiego książę najpierw powierzył pochodzącemu z ziemi sławieńskiej Witkowi, następnie zaś Święcy⁵⁰.

⁴⁸ M. Smoliński, *Świętopełk...*, s. 167 i 177-178.

⁴⁹ B. Śliwiński, *Rola polityczna możnowładztwa na Pomorzu Gdańskim w czasach Mściwoja II*, Gdańsk 1987, s. 28-29.

⁵⁰ Tenże, *Urzędnicy Pomorza Wschodniego do 1309 roku. Spisy*, Wrocław 1989, s. 71.

W analizowanym okresie następowała zatem emancypacja środkowopomorskiego rycerstwa i możnowładztwa.

Grupę rycerstwa związanego z ziemią słupską w otoczeniu Świętopelka stanowiły osoby o słowiańsko brzmiących imionach. Można z dużą dozą prawdopodobieństwa uznać, że w większości byli to przedstawiciele pochodzących z tego terenu rodów. W dokumentach księcia gdańskiego związanych z ziemią słupską pojawiają się także osoby, które nie noszą słowiańskich imion, zaś ich pochodzenie można określić jako germańskie. Mowa o duchownych Rudolfie i Hermannie. Ponadto książę poczynił nadania wobec sołtysa Henryka. To on właśnie miał organizować gminę rzemieślniczo-kupiecką na terenie Słupska. Jak ustaliła B. Popielas-Szultka, sołtys pochodził z Würzburga. Są to pierwsze udokumentowane przykłady osadnictwa obcego na ziemi słupskiej. W związku z krótkotrwałym zajęciem tego terenu przez Duńczyków w XII w. (i wobec skromności źródeł w tym temacie) ciężko jest mówić o prowadzonej przez nich akcji osadniczej. Dlatego też za jednych z pierwszych znanych osadników z zachodu na ziemi słupskiej należy uznać Rudolfa, Hermanna i Henryka wymienionych w dokumentach z okresu panowania Świętopelka. Książę gdański, powierzając Henrykowi przygotowanie administracji w Słupsku, pod koniec swojego panowania nadał prawa lubeckie dla miasta. Podniosło to jego rangę. Słupsk stał się więc drugim po Gdańsku ośrodkiem Pomorza Gdańskiego posiadającym prawa miejskie nadane za czasów panowania Świętopelka.

Należy także wspomnieć o jednym z najważniejszych dla dziejów Słupska dokumencie – dyplomie wystawionym w Krępcowie 9 września 1310 r. przez margrabiów Waldemara i Jana⁵¹. Miał on duże znaczenie dla rozwoju miasta. Margrabiowie powiększyli teren Słupska o dodatkowe 200 łanów: 100 z przeznaczeniem na uprawę roli, 50 na zabudowy i kolejne 50 na wypas bydła oraz pozyskiwanie drewna. Ponadto na 10 lat zwolnili mieszkańców z danin, zezwolili na swobodną żeglugę Słupią od miasta do ujścia rzeki, bez jazów i innych przeszkód. Mieszkańcy mieli także zgodę na połów sześciu miar śledzi, które mieściły się na *bordinghe*, czyli łodziach bordynkach. Ówczesnych słupszczyzan obowiązywać miało prawo lubeckie. Waldemar i Jan powołali także Detberna z Sierakowa oraz Jana z Darżewa na urząd wójtów. Dochody z sądownictwa mieli dzielić na trzy części. Jedna była przeznaczona dla Askańczyków, druga dla urzędników, trzecia zaś dla miasta. Detbern i Jan otrzymali także prawo budowy młynów. Margrabiowie zlecili również obwarowanie miasta murami. Wśród świadków wymienieni zostali przedstawiciele rodu Wedlów Ludolf i Hasso, komes Borchard, Henryk i Henning ze Szczeglina, Egbert Romele oraz kapelan Sloteko. Wymienionym możliwym z ziemi słupskiej jest Piotr z Nowego⁵². O murach obronnych

⁵¹ A. Czacharowski, *Miasto w okresie rozdrobienie feudalnego 1307-1478*, [w:] *Historia Słupska...*, s. 75-77.

⁵² PUB, Bd. 4, Abt. 2, wyd. G. Winte, Stettin 1903, nr 2629, s. 443; zob. też *Codex diplomaticus Brandenburgensis* [dalej: CDB], Bd. 2, A. Riedel, Berlin 1843, s. 296-297.

oraz budowie siedziby klasztoru wspomniano także w dokumencie Waldemara i Jana z 2 października 1311 roku⁵³. Realizacja tych planów nie znajduje jednak potwierdzenia w wynikach dotychczasowych badań archeologicznych. Według nich wiadomo, że budowa murów miejskich rozpoczęła się znacznie później. Przeprowadzono analizy dendrochronologiczne dla fragmentów murów w północno-wschodniej części miasta, na odcinku przy dawnym kościele św. Mikołaja, a dzisiejszej bibliotece. Na tej podstawie stwierdzono, że drzewa, które użyto jako słupy do stabilizacji gruntu pod ich konstrukcją, zostały ścięte w 1387 roku⁵⁴. Jest to już okres, gdy Słupsk znalazł się na stałe w jurysdykcji Gryfitów.

Nieco starszym fragmentem murów wydaje się odcinek południowy. Badania prowadzone w trakcie prac archeologicznych w piwnicach Zamku Książąt Pomorskich w Słupsku potwierdziły, że ścianę północną zamku wzniesiono wcześniej niż pozostałe. Drzewa użyte do stemplowania według datowania dendrochronologicznego zostały ścięte w roku 1337, czyli pod koniec panowania krzyżackiego w mieście⁵⁵. Prace archeologiczne, choć wykazały wcześniejszą chronologię jednej ze ścian, nie potwierdziły jednak, czy była ona częścią murów obronnych. Można tak domniemywać, bo znajduje się na linii ich przebiegu, lecz aby zyskać pewność, należałoby przeprowadzić badania od strony zewnętrznej ściany, czyli od dziedzińca zamkowego.

Warto jest wspomnieć, że 2 lutego 1313 r. w Spandau margrabiowie Waldemar i Jan nadali kolejne przywileje dla Słupska. Przede wszystkim do wcześniejszych 200 łanów dodali kolejne 60 łanów lasu przylegającego do Słupi w okolicach Łosina. Ponadto zezwolili na kupno kolejnych 40 łanów w dowolnym miejscu. Udostępnili także po pięć prętów mierniczych po obu stronach Słupi między Słupskiem a ujściem rzeki. Miało to ułatwić swobodne przeciąganie łodzi rzeką. Wśród wymienionych możliwych z Marchii świadkiem dokumentu był także Piotr z Nowego⁵⁶. Obecność Piotra świadczyć może nie tylko o jego pozycji w otoczeniu margrabiów, ale także o roli, jaką odgrywał on w Słupsku. Oba przywileje wydawane były dość daleko od Słupska, a jednak w każdym przypadku przy ich spisaniu i ogłoszeniu uczestniczył kanclerz. Oba dokumenty Branderburczyków podniosły rangę Słupska. Jednak przede wszystkim utrzymywały w mocy wcześniejsze przywileje i prawa. Na uwagę zasługuje fakt, że w obu dokumentach mowa jest o rzece jako drodze do morza. Możliwe, iż było to przygotowanie do powstania na tym terenie znaczącego portu. Dostęp do

⁵³ PUB, Bd. 5, Abt. 1, wyd. O. Heinemann, Stettin 1903, nr 2682, s. 21; zob. też CDB, Bd. 2, s. 312.

⁵⁴ J. Borkowski, A. Krzysiak, *Wyniki badań z ulicy F. Nullo 3-4 w Słupsku*, w trakcie opracowania (badania dendrochronologiczne przeprowadzono w Laboratorium Datowań Bezwzględnych w Krakowie 25 stycznia 2021 r.).

⁵⁵ A. Ruta, *Opracowanie badań stanowiska archeologicznego nr 94 (AZP nr 9-29/92) w Słupsku. Zamek Książąt Pomorskich w Słupsku*, Słupsk-Gdańsk 2002/2003, dokumentacja w WKZ, delegatura w Słupsku, nr inw. A/300/03.

⁵⁶ PUB, Bd. 5, Abt. 1, nr 2774, s. 86-87; zob. też CDB, Bd. 2, s. 339-340.

morza w działaniach margrabiów wydawał się jednym z priorytetów. Jednak ich władza na tym terenie nie trwała długo.

Podsumowując, na podstawie zapisów w źródłach historycznych, a także chronologii źródeł archeologicznych należy przyjąć, że początki Słupska jako ośrodka miejskiego sięgają drugiej połowy XIII w. Za początek gminy miejskiej można uznać parafię pod wezwaniem św. Mikołaja i powstałą przy niej osadę. Jej chronologię potwierdzają badania archeologiczne. Za B. Popielas-Szultką należy przyjąć, że akt nadania praw miejskich dla Słupska mógł nastąpić w sierpniu 1265 roku. Data wydaje się prawdopodobna, jednak przy aktualnym stanie wiedzy nie jest możliwa do potwierdzenia. Być może nigdy do tego nie dojdzie, bo nie ma dokumentu księcia Świętopełka dotyczącego nadania przywilejów. Na podstawie wyników badań archeologicznych, które w dużej mierze potwierdzają tę hipotezę, nie można jednak dokładnie określić, kiedy nastąpiła lokacja miasta.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Codex diplomaticus Brandenburgensis*, A. Riedel, Berlin 1843
Pommerellisches Urkundenbuch, wyd. M. Perlbach, Danzing 1882
Pommersches Urkundenbuch, Bd. 1, wyd. R. Klempin, Stettin 1868
Pommersches Urkundenbuch, Bd. 3, Abt. 1, wyd. R. Prümer, Stettin 1888
Pommersches Urkundenbuch, Bd. 4, Abt. 2, wyd. G. Winte, Stettin 1903
Pommersches Urkundenbuch, Bd. 5, Abt. 1, wyd. O. Heinemann, Stettin 1903
Pommersches Urkundenbuch, Bd. 6, Abt. 2, wyd. O. Heinemann, Stettin 1907

Opracowania

- Borkowski J., Krzysiak A., *Wyniki badań z ulicy F. Nullo 3-4 w Słupsku*, w trakcie opracowania (badania dendrochronologiczne przeprowadzono w Laboratorium Datowań Bezpośrednich w Krakowie 25 stycznia 2021 r.)
Czacharowski A., *Miasto w okresie rozdrobienie feudalnego 1307-1478*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981
Częścik T., *Osadnictwo grodowe na ziemi słupskiej w okresie wczesnego średniowiecza*, [w:] *Słupsk i ziemia słupska od średniowiecza do współczesności*, red. W. Skóra, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2021
Częścik T., *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne w dorzeczach Wieprzy, Słupi, Łupawy, a udział w wymianie dalekosiężnej*, [w:] *Mare, Pomerania et nos. Bałtyk, Pomorze, ludzie – dawniej i współcześnie*, red. A. Teterycz-Puzio, P. Jędrzejewska-Michalak, Słupsk 2023
Heyden H., *Kirchengeschichte von Pommern*, Bd. I, Auflage 2, Köln-Braunsfeld 1957

- Heyden H., *Kirchen Pommerns u. ihre Weihetitel, ein Beitrag zur Patrozinienkunde*, „Bal-tische Studien. Neue Folge” 1958, 45
- Kochanowski M., *Ze studiów nad osadnictwem średniowiecznym w obrębie głównego miasta Gdańska*. *Głos archeologa*, „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” 1999, 6
- Krzysiak A., *Archeologiczne badania inwestycyjne o charakterze nadzoru dla inwestycji związanej z wymianą drenażu wokół murów budynku Miejskiej Biblioteki Publicznej, Słupsk ul. Grodzka 3, dz. 716/4 i 717/9, AZP 9-29/15, stan 36 w Słupsku*, Lębork 2016 (dokumentacja znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku)
- Krzysiak A., *Archeologiczne badania inwestycyjne o charakterze nadzoru, Słupsk ul. Grodzka 3, dz. 716/4 i 717/9, AZP 9-29/15, stan 36 w Słupsku*, Lębork 2020 (dokumentacja znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku)
- Kwapiński A., *Notatka z wizji lokalnej poczynionej podczas prac budowlanych związanych z postawieniem krzyża misyjnego przy kościele NMP Królowej Różańca Św. w Słupsku*, Sopot 2011 (dokumentacja znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku)
- Kwapiński A., *Opinia z wizji lokalnej poczynionej podczas prac budowlanych związanej z awarią studzienki kanalizacyjnej przy ul. Łukasiewicza w Słupsku*, Sopot 2013
- Kwapiński A., *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przy kościele NMP Królowej Różańca Św. w Słupsku, działka 136/1 i 167, obr. 13 (Obszar AZP 9-29)*, Sopot 2014
- Kwapiński A., *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych przy kościele NMP Królowej Różańca Św. w Słupsku, działka 136/1 i 167, obr. 13 (Obszar AZP 9-29)*, Sopot 2016 (dokumentacja znajduje się w zasobach WKZ, delegatura w Słupsku)
- Machura Z., *Z dziejów kościoła Mariackiego w Słupsku*, [w:] *A Pomerania ad ultimas terras. Studia ofiarowane Barbarze Popielas-Szutlce w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. J. Sochacki, A. Teterycz-Puzio, Słupsk 2011
- Machura Z., *Historia Kościoła Mariackiego w Słupsku*, [w:] *Kościół Mariacki w Słupsku. Historia, sztuka, wiara*, red. M. Rychert, Słupsk 2023
- Maciakowska Z., *Położenie miasta lubeckiego w Gdańsku*, [w:] *„Rzeź Gdańska” z 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12-13 listopada 2008*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2009
- Mamuszka F., Stankiewicz J., *Zabytki powiatu słupskiego*, Poznań 1962
- Nowak B., *Kult świętego Mikołaja na Pomorzu i jego geneza*, [w:] *Chrześcijaństwo na Pomorzu. Kultura duchowa i materialna. Święty Mikołaj z Miry – patron ubogich, rybaków, żeglarzy i uczonych*, red. A. Kuik-Kalinowska, Słupsk-Wejherowo 2024
- Olczak J., Siuchniński K., *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa słupskiego*, t. 1, Poznań 1985
- Popielas-Szutlka B., *Lokacja miasta Słupska na prawie lubeckim przez księcia Świętopelka II*, „Słupskie Prace Humanistyczne” 1988, 9a
- Popielas-Szutlka B., *Początki i lokacje miast na Pomorzu Słowińsko-Słupskim do połowy XIV w.*, Słupsk 1990

- Popielas-Szultka B., *Próba lokacji kościoła św. Maurycego w Słupsku*, „Słupskie Studia Historyczne” 1993, 1
- Popielas-Szultka B., *Lokalizacja kościoła św. Mikołaja w Słupsku*, „Słupskie Prace Humanistyczne” 1995, 14a
- Popielas-Szultka B., *Rozwój przestrzenny Słupska od IX do początków XIV w.*, „Zeszyty Kulickie/Külzer Hefte” 1999, 1
- Popielas-Szultka B., *W poszukiwaniu osady Biatkowo. Karta z dziejów miasta Słupska*, „Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza” 1999, 6
- Różnowski, *Czaszki z kościoła św. Mikołaja w Słupsku*, „Rocznik Koszaliński” 1969, 5
- Ruta A., *Opracowanie badań stanowiska archeologicznego nr 94 (AZP nr 9-29/92) w Słupsku. Zamek Książąt Pomorskich w Słupsku*, Słupsk-Gdańsk 2002/2003, dokumentacja w WKZ, delegatura w Słupsku, nr inw. A/300/03
- Salis F., *Forschungen zur älteren Geschichte des Bistums Kammin*, „Balitische Studien. Neue Folge” 1924, 26
- Sikora M., *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Słupsku*, „Sprawozdania z badań archeologicznych prowadzonych na terenie województwa koszalińskiego w 1966 roku”, Koszalin 1967
- Sikora M., *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w Słupsku na stanowiskach 35 i 36*, „Sprawozdania z badań archeologicznych prowadzonych na terenie woj. koszalińskiego w latach 1967-1968”, red. F. Lachowicz, Koszalin 1969
- Smoliński M., *Świętopełk gdański*, Poznań 2016
- Sołtysiak M., *Narodziny miast na północnym zachodzie ziem polskich w średniowieczu. Interdyscyplinarne badania nad rozwojem urbanistycznym i ekonomicznym średniowiecznych ośrodków z północnych i zachodnich ziem polskich w świetle źródeł archeologicznych*, 2018, www.academia.edu/35066403/Narodziny_miast_na_p%C3%B3%C5%82nocnym_zachodzie_ziem_polskich_w_%C5%9Bredniowieczu_Interdyscyplinarne_badania_nad_rozwojem_urbanistycznym_i_ekonomicznym_%C5%9Bredniowiecznych_o%C5%9Brodki%C3%B3w_z_p%C3%B3%C5%82nocnych_i_zachodnich_ziem_polskich_w_%C5%9Bwietle_%C5%BAr%C3%B3de%C5%82_archeologicznych (dostęp: 31.05.2024)
- Spors J., *Z problematyki trzynastowiecznego Słupska. Kościoły słupskie na tle aglomeracji osadniczej*, „Zapiski Historyczne” 1977, 43, z. 1
- Spors J., *Słupsk drugim po Gdańsku ośrodkiem politycznym i miejskim w księstwie wschodniopomorskim w latach 1236-1308*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981
- Spors J., *We wczesnofeudalnym księstwie sławieńsko-słupskim i gdańsko-pomorskim w XII-XIV wieku*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981
- Spors J., *Lokalizacja miasta lokacyjnego na prawie lubeckim w Gdańsku w drugiej połowie XIII w. i początkach XIV*, „Rocznik Gdański” 1982, 42
- Spors J., *W sprawie początków miasta lokacyjnego w Słupsku*, „Rocznik Słupski” 1984

- Spors J., *O początkach lokacji miasta w Słupsku ze szczególnym uwzględnieniem najdawniejszej osady słupskiej*, „Rocznik Słupski” 1990-1991
- Szczepanik P., *Gród w Słupsku i jego losy na tle wczesnośredniowiecznej sieci grodowej ziemi słupskiej*, „Archeologica Historica Polona” 2016, 24
- Śliwiński B., *Rola polityczna możnowładztwa na Pomorzu Gdańskim w czasach Mściwoja II*, Gdańsk 1987
- Śliwiński B., *Urzędnicy Pomorza Wschodniego do 1309 roku*. Spisy, Wrocław 1989
- Śliwiński B., *Pomorze wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306-1309*, wyd. 2, Gdańsk 2016
- Zdrenka J., *Prawo lubeckie*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2012

Summary

Revisiting the Origins of Słupsk's Urban Center

The origins of Słupsk as an urban center remain controversial and ambiguous. Perhaps that's why the city celebrated two anniversaries in 2025. Therefore, it's worth revisiting this issue, taking into account the results of the latest archaeological and historical research. Barbara Popielas-Szultka put forward the thesis that Słupsk received city rights from Duke Świętopełk II in 1265. She supported this claim with historical sources. According to her findings, the city developed on the western side of the river near St. Nicholas' Church. Over the past dozen or so years, archaeological research has confirmed these findings. Traces of settlement dating back to the second half of the 13th century were found near the former church, which now houses the city library. However, there are more examples related to the origins of Słupsk's urban center, which are confirmed by archaeological sources.

